

Germinal ile *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı* Romanları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çözümleme¹

Mehmet BAŞTÜRK²

Öz

Natüralizmin kurucusu ve en önemli temsilcisi kabul edilen Emile Zola'nın 1885'te yayımladığı *Germinal*, kömür madencilerinin çalışma şartlarını ve yaşamlarını gerçekçi bir dille aktaran, dünya klasığı olmuş, önemli romanlardan biridir. *Germinal* ile karşılaştırmalı değerlendirilecek *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı* romanlarının yazarı Metin Köse'dir. Zonguldaklı yazar, romanlarında "mükellefiyet" kanunuyla Zonguldak köylülerinin kömür ocaklarında zorla çalıştırılmasını anlatır. *Mükellefiyet*'in ilki 1867-1888 yılları arasında Osmanlı döneminde, ikincisi ise İkinci Dünya Savaşı yıllarını içeren 1940-1948 yılları arasında Cumhuriyet döneminde uygulanır. Köse, içinde bin bir trajediyi barındıran kanun zoruyla çalıştırmanın ilkini *Mükellefiyet*'te ikincisini de *Göl Dağı*'nda işler. Bu çalışmada Emile Zola'nın *Germinal* adlı romanı ile Metin Köse'nin *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı* romanları eklettik bir yöntemle madencilerin zorlu yaşam koşulları / çaresizlikleri, sınıf farklılığı, isyan / grev konuları bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bahsi geçen konulardaki benzerlikler, farklılıklar ve bunların sebepleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Emile Zola*, *Germinal*, *Metin Köse*, *Mükellefiyet*, *Göl Dağı*, *madenci*, *sınıf farklılığı*, *grev*.

¹ Bu makale, Bülent Ecevit Üniversitesi ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından 8-10 Mayıs 2014'te Zonguldak'ta düzenlenen "II. Uluslararası Türk ve Dünya Edebiyatları Arasında Etkileşimler Sempozyumu"nda sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş biçimidir.

²Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, mehmetbasturk@beun.edu.tr / mehmetbasturk51@hotmail.com.

A Comparative Analysis on *Germinal* and *Mükellefiyet* and *Göl Dağı*

Abstract

Germinal, published in 1885, by Emile Zola who is accepted as founder and the most significant representative of Naturalism is one of the significant world's classics novels which relays the working conditions and lives of coal miners by using a realist language. Metin Köse is the author who is evaluated by comparing his *Mükellefiyet* and *Göl Dağı* with *Germinal*. The author, is from Zonguldak, tells running the villagers in Zonguldak in coal mines forcibly by law of "liability" (*mükellefiyet*). The first liability law is applied during The Ottoman period between 1867 -1888; second one is applied during Republic period, which involves Second World War years, between 1940 -1948. *Köse* discusses the first forcibly running by law involving many tragedies in *Mükellefiyet*, second one in *Göl Dağı*. In this study, *Germinal* by Emile Zola and *Mükellefiyet* and *Göl Dağı* by Metin Kose are comparatively analysed by an eclectic method in regard to the subjects such as "hard life conditions / despairs, class differences, rebellion / strike of miners". The aforementioned similarities, differences and the reasons of all are emphasized.

Keywords: *Emile Zola, Germinal, Metin Köse, Mükellefiyet, Göl Dağı, miner, class differences, strike.*

1. Giriş

Geçmişten bu yana edebiyat kuramcıları ve eleştirmenlerinin üzerinde durduğu temel konulardan biri içerik ve biçim meselesidir. Kimi eleştirmenler için önemli olan içeriktir. Yani eserin anlattığı konu ve gerçeklerdir. Kimi eleştirmenler için ise ne anlatıldığıнын önemi yoktur. Onlar, doğrudan biçimin kendisini önemserler. Katı biçimciler ve biçimi yadsıyıp sadece içeriğe odaklananların dışında bu iki unsuru iç içe ele alıp bu ayrımı ortadan kaldırmaya çalışanlar da vardır. Bunlardan biri olan “yeni eleştiri”ciler, içeriği biçime dâhil etmiş ve içeriğin değerini bu minvalde açıklamaya çalışmışlardır. Esere dönük kuramlardan biri olan yeni eleştiricilere göre “*eseri sanat eseri yapan biçimi(yapısı) ’dir. Eserin felsefi derinliği, önemi, hiçbir zaman sanat ölçütü olamaz, çünkü eseri iyi bir sanat eseri yapamaz. Ama eserin böyle nitelikleri varsa, bu yönünü büyük eser diye ayrıca belirtmek doğru olur.*”³ Bizce bu görüş, isabetli kabul edilebilir. Zira önemli, derinlikli konulardan bahseden ancak hiçbir edebî kıymeti olmayan eserlere rastlayabiliriz. Lakin bu, eserlerde içeriğin önem taşımadığı anlamına gelmez. Aksine zaman ve mekân sınırını aşarak klasik olmuş eserlere bakıldığında biçimin yanında konu edindiği değerlerin de önemli olduğu görülür. Bu cümleden hareketle diyebiliriz ki sanayi toplumunun simgesi haline gelen maden işçilerinin güç yaşam koşulları, trajik hikâyeleri salt kendi başına, eserleri iyi bir edebî eser yapmasa da sağlam ve güzel bir anlatımla birleştirildiğinde büyük eser yapacak potansiyele sahiptir. Tıpkı Emile Zola’nın *Germinal*’inde olduğu gibi.

Bilindiği üzere *Germinal*, kömür madencilerinin çileli yaşam koşullarını ve isyanını anlatan ve bu yönüyle öncü olmuş bir eserdir. Sanayileşmenin simgesi olan kömür üretimi yerin yüzlerce metre altında büyük tehlikeler ve zorluklarla gerçekleştirilir. Ve sosyolojik olarak yeni bir işçi sınıfının –maden işçisi- ortaya çıkmasını sağlar. Dünyanın her yerinde maden işçilerinin ortak sorunları ve dramları vardır. Bu bağlamda farklı dillerde ve edebiyatlarda kömür madeninde çalışan işçilerin trajik hikâyelerini ve başkaldırılarını anlatan eserlerde *Germinal*’in etkisini görmek mümkündür. Nitekim bu etkinin izlendiği eserlerden biri de *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı*’dır.

1960 Zonguldak doğumlu Metin Köse, Doğan Kitap’tan 2010’da çıkan *Mükellefiyet*’in ardından *Hürriyet*’e verdiği röportajda, babası ve bütün ak-

³ Berna Moran, *Edebiyat Eleştirisi ve Kuramları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.168.

rabalarının madenci olduğunu, 1992’de iki yüz altmış üç madencinin hayatını kaybettiği büyük grizunun meydana geldiği kuyunun kenarında büyüdüğünü belirtmiş ve kitap fikrinin, “*Emile Zola’nın madencilerin isyanını anlattığı Germinal romanını okuduktan sonra yerleşti*”⁴ğini ifade etmiştir. Köse’nin bu cümlesinden hareketle *Mükellefiyet* ve yine Doğan Kitap’tan çıkan serinin ikincisi *Göl Dağı* (2012) ile *Germinal* arasında, aracılı ya da aracısız temaslarla gerçekleşen ilişkiler olarak tanımlanan “oluşumsal temas ilişkileri” ve aracılı ya da aracısız temasın olmadığı fakat tıpsel bir bağıntı ve koşutluktan kaynaklanan benzerlik ilişkisi olarak açıklanan “tıpsel bağıntılar”⁵ bağlamında gönderen ve alımlayan eserler olarak dikkat çeken benzerlikler karşılaştırılabilir.

Edebî metinler, kendilerinden önce yazılan metinler ile doğrudan veya dolaylı olarak etkileşim içerisindedir. Metni vücuda getiren sanatçının o ana kadar verilmiş yerli ve yabancı eserlerden tamamen bağımsız, katıksız ‘yeni’ bir metin üretmesi düşünülemez. Zira bile isteye veya farkında olmaksızın yazarın/şairin öncesinde beslendiği eserler, bir şekilde kendi ürettiği metinde tezahür edecektir. Bu olağan etkileşim eser ve yazar için olumsuz bir durum olarak algılanmamalıdır. Gürsel Aytaç’ın deyişiyle “*sanatta etkileşim denen olgu vardır ve yazar için, sanatçı için bir artı puandır: Şu şartla ki, etkilendiği, esinlendiği örneğin kopyasını değil, özgün yanı ağır basan bir başkasını üretmiş olsun.*”⁶ *Germinal* ile *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı* arasındaki benzerlik ilişkileri irdelenirken vurgulanan bu gerçek, göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışma, sınırlılığı dolayısıyla eserleri karşılaştırmalı olarak incelerken eklektik bir yöntemle üç başlık üzerinde durmuştur: “Madencilerin Zorlu Yaşam Koşulları / Çaresizlikleri, Sınıf Farklılığı, İsyân / Grev”. Dikkatleri, daha çok bu konulardaki benzerliklere, farklılıklara ve bunların sebepleri üzerine çekmiştir.

2. *Germinal* ile *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı* Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çözümleme

2.1. Ana Çizgileriyle Vaka

Eserleri tespit ettiğimiz başlıklar altında incelemeden önce ana hatlarıyla romanlarda anlatılanları şu şekilde özetleyebiliriz:

⁴ Metin Köse, “Her Kim Ki Çalışmaz Eşeğe Bindirilir Köyüne Gönderile...”, (Röportajı Yapan: Ali Dağlar, *Hürriyet Pazar*, 30.05.2010.

⁵ “Oluşumsal temas ilişkileri” ve “tıpsel bağıntılar” için bkz: Cemal Sakallı, *Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık / Sanatlararasılık Üzerine*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s. 249-250.

⁶ Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2003, s.13.

***Germinal*:** Yedi bölümden müteşekkil eserin ilk bölümü (s. 1-73) giriş bölümü mahiyetindedir. Temel karakterler ve maden-madenci trajiji anlatılır. Lille’de bir demiryolu şirketinde makinist olarak çalışırken bir tartışma sonucu işten ayrılan romanın başkişisi Etienne Lantier’in, iş bulma umidiyle bir maden beldesi olan Montsou’ya gelişi; burada Voreux maden ocağında şans eseri, işsizliğin kol gezdiği bu dönemde tumbacı olarak işe başlaması ve maden ocağında geçirdiği zorlu ilk günü, gerçekçi betimlemelerle gözler önüne serilir.

İkinci bölüm (s. 74-138) üç dört kuşak önce bir maden şirketine yatırılan küçük bir meblağın zamanla değer kazanmasıyla zenginleşen Gregoire’ların çitliliğinin anlatımıyla başlar. İlk bölümde anlatılan işçi ailesi olan Maheu’lara paralel olarak bu burjuva ailenin gündelik hayatı verilir. Bunlar küçük, dertsiz tasasız bir burjuva ailesidir. Tek tasaları, biricik genç kızlarıdır. Hisseleri sayesinde hiç çalışmadan yedi nesle yetecek gelirleri vardır. Maheu’lar ile Gregoire’lar fakir-zengin, işçi-işveren karşıtlığında işlenir. Yine okur, bu bölümde Montsou Kömür İşletmesinin altı franka kiraladığı evlerden müteşekkil işçi mahallesini ayrıntılarıyla tanır.

Üçüncü bölüm (s. 139-204) yedi sekiz aylık süreyi kapsar. Etienne, kiracı olarak kaldığı meyhaneden yine kiracı olarak Maheu’lara taşınır. İşçi mahallesinin içinde yaşadığı insanlık dışı koşulları soluyan ve her yerde sefaleti gören Etienne bu dönemde sosyalizm ve devrimle ilgili eline geçenleri okur ve böylece bilgi eksikliğini tamamlamaya çalışır. Fransa’da iyice hissedilen sanayi bunalımının etkisiyle işletmelerin kemer sıkma politikaları, işçilerin şartlarını daha da kötüleştirir. Durumun nereye varacağını gören Etienne, öncelikle işçi yardım sandığını kurar. Ardından işçileri bilinçlendirir. Yaşanan bir göçükten sonra grevin ve başkaldırının ilk tohumları atılır.

Dördüncü bölüm (s. 205-306) grevle başlar. Roman boyunca kentsoylular ve işçiler paralel anlatılmıştır. Bir yanda işçilerin insanlık dışı yaşamı gözler önüne serilirken diğer yanda işletme müdürü Hennebeu’lar, kömür işletmesinin hissedarlarından Gregoire’lar, işletme sahibi Deneulin’lerin kendi aralarında sürdürdüğü burjuva hayatı, açlığın ortasındaki zevküseleraları verilir. Okuyucu, aslında romanın başında er ya da geç bir isyanın olacağını sezer. Grevin üzerinden iki ay geçmiştir. Hâlâ işçilerin talepleri karşılanmaz. Ekmeğin, kış ortasında bir avuç kömürün kalmadığı bir ortamda adeta yaşayan cenazelere dönen işçilerin öfkesi had safhaya ulaşır. Etienne, artık eyleme geçmenin bir zorunluluk olduğunu düşünür. Ve or-

manda yapılan bir toplantı sonunda ertesi sabah farklı maden ocaklarında çalışmaya devam eden ve grevin başarısına engel olan işçilerin ya ikna edilerek ya da zorla madene indirilmemesi kararlaştırılır.

Beşinci bölüm (s. 307-388) “leitmotiv” olarak sık sık tekrarlanan “ekmek, ekmek, ekmek” nidalarıyla cendereden boşalan, yaklaşık üç bin işçinin isyanını anlatan korkunç bir günün özetidir. İşçiler öncelikle çalışan ocaklara müdahale etmiş, buradaki makinelere, buhar kazanlarına zarar vermiş, ardından da kendilerinin kanını emen kentsoyluların evlerini talan etmek istemişlerdir. Günün kurbanı ise işletmeyle ortak çalışarak kene gibi kanlarını emen, avuçlarındaki birkaç kuruşa göz diken, hatta bununla yetinmeyip vereceklerine karşı kızlarının ve kadınlarının namusunu isteyen, mahallenin bakkalı Maigrat olur. Etienne bu öfkeyi kontrol edemez. Jandarmanın gelmesiyle kalabalık dağılır. Etienne kaçar.

Altıncı bölüm (s. 389-454) yaklaşık bir aylık süreyi içerir. Etienne eski bir maden kuyusunda (Requillart) saklanır ve ancak geceleri çıkabilir. Bıçak kemiğe dayanmış, direnecek güç kalmamıştır. Başkışı, bir ara ümitsizliğe ve pişmanlığa kapılıp işçilerden vazgeçmelerini ister fakat işçiler, bu kadar zorluktan sonra tıptış tıptış madene inmektense direnip ölmeyi yeğleyeceklerini söyler. Kasaba jandarmanın sürekli kontrolü altındadır. İşletme, ocakta çalıştırılmak üzere Belçika’dan işçiler getirir. Bunu duyan işçiler madenin önünde toplanır. Madeni bekleyen askerlerle madenciler arasında çıkan gerginlik ve itiş kakışın ardından yaşanan arbedede askerlerin ateş açmasıyla Maheu ve Yanıkkarı da dâhil olmak üzere ikisi kadın üçü çocuk on dört kişi hayatını kaybeder. Yirmi beş kişi de yaralanır.

Yedinci bölüm (s. 455-550) Montsou’da patlayan tüfeklerin Paris’te yaptığı yankıların anlatılma başlar. Çıkan haberler ve baskı üzerine işletmeden bir heyet, Montsou kasabasına gelir. Ortamı yatıştırırlar. Ve işçilerin ağzına bir parmak bal çalarak onları madene indirmeye ikna eder. Aslında yemin ettikleri, kurban verdikleri halde onları yerin altına indiren açlık ve soğuktur. Anarşist bir devrimci olan Suvarin, grevin işe yaramadığını görünce Montsou Kömür Ocağını tamamen uçurmayı planlar ve ölümü göze alarak işçilerin sabah ineceği ocağın hassas olan yerlerini -zaten ocak, çok da güvenli değildir- matkap ve testereyle göçmeye müsait hale getirir. İşçiler indikten birkaç saat sonra kıyamet kopar. Göçük olur. Her tarafta sular yükselir. Kafesler iptal olur. Voreux olduğu gibi toprağa gömülür. Bu kızılca kıyamette göçük altında kalan işçilerden ikisi de annesinden gizli madene inen Catherine ve onun için aşağı inen Etienne’dir. Kitabın son

elli sayfası gerçekten okur için büyüleyicidir. Yerin altında geçen on iki gün, inanılmaz hayatta kalma mücadelesi, itiraf edilemeyen aşkın ölümün kollarındayken zuhur etmesi, kurtarma çabaları, Catherine'nin Etienne'in kucağında ölmesi ve nihayet on iki günün ardından saçları beyazlamış, ölmek üzere olan Etienne'in kurtarılışı anlatılır. Etienne hastanede tedavisi tamamlandıktan sonra işletmenin verdiği yardımı almaz. Kendisine Paris'ten bir mektup ve yol parası gönderen Enternasyonal'de önemli yerlere gelmiş eski makine ustası arkadaşı Pluchart'ın çağrısına uyar ve arkadaşlarıyla vedalaşarak daha büyük adam olma, devrimi gerçekleştirme düşüncesi ve heyecanıyla Montsou'dan ayrılır.

Mükellefiyet: İki bölümden oluşun *Mükellefiyet*, Dilaver Paşa Nizamnamesi ile on üç ile elli yaşları arasındaki civardaki köylülerin zorla madende çalıştırılmasını konu edinir. Bu uygulamanın ilki 1867'de başlamış ve yirmi bir yıl sürmüştür. Belgesel roman tarzında hazırlanan eserlerin ilki olan *Mükellefiyet*, tarihî bilgilerle birlikte mükellefiyetin dört yılını anlatır.

Birinci bölüm (s. 13-181) madenden kaçan on yedi yaşındaki Ahmet'in jandarma tarafından takibi ve sonrasında Ahmet'in kendini uçurumdan aşağıya salarak kurtuluşuyla başlar. Ardından dört yıl öncesine dönülerek on üç yaşındaki Ahmet'in ve köylülerin hiç unutamayacakları "mükellefiyet"le tanışmaları anlatılır. On üç ile elli yaşındaki köylülerin kanun zoruyla madende çalıştırılması, zorluklar, çavuş ve eşkıyanın zulmü, geriye dönüşlerle Ahmet ve ailesinin geçmişi, Ahmet'e kız isteme, madendeki ilk kazı, göçük, grizu, ölümler ve nihayetinde ikinci on iki günün sonunda köyüne giden grubun çavuşla işbirliği içinde olan Kör Bekir adlı eşkıya tarafından çevrilmesi, maaşlarının gasbedilmesi, Ahmet'in babası Şakir Ağa ile Selahattin'in öldürülmesi bu bölümde işlenen konulardır.

İkinci bölüm (s. 185-258) dört yıl atlanarak on yedi yaşına gelmiş romanın başkışisi Ahmet'in artık haksızlık karşısında duramayan öfkesine ve başkaldırışına tanıklık eder. Ahmet "kıvırcık koyun" olmayı reddeder ve "yörük" olmanın getirisiyle önce madende kimsesiz bir kadının ırzına geçen iki jandarmayı, sonrasında on iki yaşındaki küçük bir çocuğa tecavüze yeltenen maden çavuşu Dimitri'yi ve başkasıyla evlendirilecek olan sözlüsü Cemile'yi kaçırmak üzere madenden kaçtığı gün kendisini yakalayan, babasının katili eşkıya Kör Bekir'i öldürür. Tarihî bilgilerle Osmanlı'nın zor günleri, eşkıyalık, zorbalık, imtiyazlı yabancı kömür tüccarları gibi konuları toplumcu gerçekçi bir yaklaşımla işleyen roman, jandarma çavuşundan kurtulan Ahmet'in Cemile'yi kaçırmayışıyla sona erer.

Göl Dağı: 1940-1948 yılları arasında uygulanan ikinci mükellefiyeti anlatan serinin ikinci kitabı *Göl Dağı*, üç ayrı sahne üzerinden ilerler. “1941 Eylül” başlığı altında “Ereğli-Alaplı-Kozlu-Zonguldak-Devrek-Gökçebeş-Çaycuma-Bartın-Karabük madenci köylerinden biri veya hepsi” yazılı bilgiyle kitap başlar. Adı geçen bölgelerde uygulanan mükellefiyet ve köylünün ortak yazgısı, buraları aynileştirmiştir. İnsanlar artık madencidir. Bu bölgelerde doğan çocuklar yörenin kaderi olarak erkekse kazmacı, kız ise madenci gelini olmaya doğar.

Birinci sahne kanun zoruyla çalıştırılan madencilerin anlatıldığı bölümlerdir. Anlatılanlar, ilk kitapta bahsi geçenlerin torunlarıdır. Okuyucu ilerleyen sayfalarda ilk romanın başkışisi Ahmet’in akıbetini de öğrenir. Nitekim burada köylülerin zor yaşam koşulları, madendeki insanlık dışı uygulamalar, ölümler, jandarma ve eşkıya zulmü, giderek artan vergiler kanaatkâr ve kadercı işçilere -ilk eserde sık sık tekrarlanan cümleyle- “Allah’ım yok musun?” dedirtecek kadar dayanılmaz noktalara ulaşan zulümler anlatılır. Bu bölümün öne çıkan ismi, ilk bölümdeki Ahmet’in torunu olan genç Ahmet’tir. Nişanlısının jandarma zorundan dolayı nehre atlayıp kendisini öldürmesinden sonra isyan eder ve dağlara çıkar. Halkı eşkıyadan kurtarır. Jandarma zulmüne engel olmaya çalışır. Sonunda ise bir handayken jandarmalar tarafından öldürülür. Fakat ağzına tükürülmeyi, itilip kakılmayı kabul etmez. Koyun olmaya, her denileni yapmaya adeta genlerinden getirdiği bir özellikle karşı çıkar.

İkinci sahne, Zonguldak’ta memur olarak çalışan Rüştü Onur, Muzaffer Tayyip Uslu, Mehmet Çelikel Lisesinde edebiyat öğretmenini olan Behçet Necatigil ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğrenci olan Kemal Uluser’in hayatından kesitlerin sunulduğu kısımlardır.

1970’e uzanan üçüncü sahne ise Kozlu ocağında çalışan –aslında yazarın ailesidir- Hasan Başçavuş ile ailesinin anlatıldığı yerlerdir. Biyografik bilgiler içeren bu bölümün kahramanı olan Ahmet’in yaşamı aslında yazarın çocukluk döneminden sunulan kesitlerdir. Yetmişli yılların Zonguldak’ı verilir. 1973 yılında meydana gelen ve çok sayıda işçinin öldüğü Kozlu göçüğünün anlatıldığı bölüm etkileyicidir.

Belli aralıklarla, 1941’den 1948’e kadar düzenli ilerleyen romanın sonunda kısa özetlemelerle “1950, 55, 60, 65” başlığı altında, ilgili tarihlerdeki Zonguldak ve madencilerle ilgili önemli gelişmeler anlatılır. Nitekim 1965’teki ülke çapında ses getiren grev, bu bölümün esas kısmını oluşturur. Eser -yazarın kendisi olduğunu düşündüğümüz- Ahmet’in 1973’teki

Kozlu Uzun Memet İlkokulunda, her yıl düzenli olarak “8 Kasım Kömür Günü” vesilesiyle tertip edilen tören izlenimleriyle sona erer.

2.2. Madencilerin Zorlu Yaşam Koşulları / Çaresizlikleri

Bahsi geçen eserleri bir arada değerlendirme imkânı tanıyan temel benzerlik ilişkisi, anlattıkları madencilerin hayat hikâyelerinden doğar. Eserlerde, madencilerin zorlu yaşam koşulları ve çaresizlikler üzerinde durulan temel konudur.

Avrupa’daki sanayi bunalımına paralel olarak dönemin Fransa’sında işsizlik artmıştır. *Germinal*’de, Montsou bölgesinde karın tokluğuna da olsa yapılacak tek işin madencilik olduğu anlatılır. Çaresizlik ve yaşa(t)ma zorunluluğundan ötürü dünyanın en ağır işlerinden birini yapan madenciler, göçük, grizu ve meslek hastalıkları gibi ciddi tehditler altında çalışır. Fakat madencilerin eline geçen üç kuruş, onları insanca yaşatma bir yana çoğu zaman karınlarını bile doyurmaz. Aile boyu madende çalışan Maheu ailesinin annesi, yaşadıkları fakirliğe şöyle işaret eder: “*Bütün umudu, dedenin akşamdan kalan çorbanın hepsini içmemiş olmasındaydı. Ama küçük kabı bomboş buldu, bunun üzerine, üç gündür sakladığı şehriyeyi pişirdi. Yağ yoktu, sade suya olacaktı çorba (...) Hiçbir şey kalmamıştı evde, ne bir dilim ekmek, ne pişirilecek bir kuru sebze, ne de bir kemik parçası.*” (G,⁷ s. 88)

Germinal’de parasızlığın getirdiği çaresizliği gösterme adına en vurucu örneklerden birisi, eserin sonunda eşini direnişte, oğlunu ve kızını madende kaybetmiş, bir oğlu da göçükten dolayı sakat kalmış ve madene ineni vuracağını söyleyen Maheude’ün kırk yaşından sonra otuz metelik için yerin altına inmesidir.

Köse’nin eserlerinde işçileri yerin altına indiren sebep, *Germinal*’dekinden farklıdır. Her ne kadar bahsi geçen bölgede yaşayan köylülerin kıt kanaat bir yaşantısı olsa da hayvancılık ve tarımla karınlarını doyurabilmektedirler. Fakat Batı’da sanayi bunalımının yaşandığı dönemler, Osmanlı ekonomisi için hiç de iç açıcı değildir. Gemisini yürütecek kömürü tedarik edemeyen Osmanlı, “Dilaver Paşa Nizamnamesi” ile civardaki köylüleri kanun zoruyla madenci yapar. Mükellefiyet⁸ uygulaması bu yöre-

⁷ “*Germinal*”, “G” şeklinde kısaltılmıştır.

⁸ Osmanlı Dönemi’nde Ereğli Kömür Havzası’nda, yerli ve yabancı sermayedarlar aracılığıyla kömür üretimi yapılmış, ancak bunda istenen üretim hedefine ulaşılamamıştır. Bunun üzerine 1867 yılında Dilaver Paşa Nizamnamesi uygulamaya konularak ocaklarda zorunlu çalışma denilen “mükellefiyet”

nin insanları için İkinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü şartları gerekçe gösterilerek Cumhuriyet döneminde tekrar uygulanır. “*Bundan böyle kömür çıkaracaksınız! Her kim ki çalışamaz duruma gele, eşeğe bindirilip köyüne gönderile!*” (M,⁹ s. 58) fermaniyle maden işçisi yapılanlar, insanlık dışı bir muameleyle karşılaşır. Madenden kaçan işçiler, eşkıya ve jandarma işbirliğiyle yakalanıp cezalandırılır, dövülür, hatta işçi lazım olmasa oracıkta öldürülecektir. Mütevekkil köylülere Allah'ın varlığını ve adaletini sorgulatacak kadar ileri giden bu ceza ve güçlükler için tek kurtuluş yolu ölümdür. “*Bazıları, kendilerinin de böyle ölebileceğini düşünüp ürperirken bazıları da 'kurtuldu' diyerek ölüye imrenmişlerdi.*” (M, s. 63) Öldükten sonra sıradanlaşan bir uygulamayla ceset torbalanıp eşiğin sırtında köyüne gönderilir. Mükellefiyetten kurtulmak için köylüler elini kolunu keser. Kimileri de bu yolla ölmüşlerdir. Ölene kurtuldu gözüyle bakılan madenciler, *Germinal*'de olduğu gibi emeklerinin karşılığını alamaz. Çoğu zaman öğünlerini mısır unundan yapılmış kuru ekmeğe ve patates haşlamasıyla geçirirler. Bu yokluk şu cümlelerden okunabilir: “*Ne bu be! Ocağa git para yok! Köye gel; aşar, ağnam! Allah'tan reva mı be!*” (M, s. 112) “*Tarlalardan ocaklara, sefaletten mükellefiyete geliyorlardı.*” (GD,¹⁰ s. 121)

Kelle koltukta yaşayan madenciler için en büyük tehlike göçük ve grizudur. Bunlar, sürekli üretimi artırmayı ve böylelikle kârını düşünen işletmenin iş güvenliğine dikkat etmeyişi, işçilerin dikkatsizliği gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanır. Madenlerde göçük ve grizu¹¹ olağan işlerdendir. Eserlerde bunlarla ilgili benzer canlı sahnelere rastlanır. *Germinal*'de büyük grizu patlaması sonucu ortaya çıkan ve okurun içini burkan felaketin küçük bir görüntüsü şöyledir: “*Ölüm tehlikesi içinde, insanüstü çabalar harcararak üç saat didindikten sonra dehlize girebildiklerinde pek acıklı bir görünümle karşılaştılar. Maden çavuşuyla işçiler gerçi ölmemişti ama sözün en gerçek anlamıyla kavrulmuşlardı, her yanları yanık et kuyordu; hiç durmadan uluyor, ne olur öldürün bizi diye yalvarıyorlardı.*

uygulanmasına gidilmiştir. (Geniş bilgi için bkz: Murat Kara, “Ereğli Kömür Havzasında İkinci Mükellefiyet (Zorunlu Çalıştırma, 1940-1947)”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C. 7, S. 14, s. 411-435) Bu mükellefiyet 1940-1947 yılları arasında aynı havzada ikinci defa uygulanarak köylüler maden ocaklarında zor şartlar altında çalıştırılmıştır. (Geniş bilgi için bkz: Murat Kara, “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Ereğli Kömür Havzası (1829-1920)”, *History Studies*, 2013, Vol. 5, Issue 1 January, pp. 223-259.)

⁹ *Mükellefiyet*, “M” şeklinde kısaltılmıştır.

¹⁰ *Göl Dağı*, “GD” şeklinde kısaltılmıştır.

¹¹ Grizu: “*Normal sıcaklık ve basınçta kömür ocaklarında açığa çıkan ve büyük bölümü saf metandan oluşan, kolayca tutuşabilen gaz.*” (*Türkçe Sözlük*, (Hazırlayan: Şükrü Haluk Akalın ve başk.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 991)

(...) *En sonunda Zachaire'nin cesetleri görüldü. Giysileri yanmış, vücudu tanınmaz hale gelmişti, kaskatı kesilip kömürleşmişti. Patlama sırasında başı uçmuştu.*" (G, s. 506)

Mükellefiyet'te ise grizu sonrası görüntüler şöyle betimlenir: "Üçünün de durumu ağırdı. Parmak kemikleri ve kafatasları görünüyordu. Grizu açıkta gördüğü yerleri eritmişti. Her şeye rağmen bunlar şanslıydı. En azından yaşıyorlardı. Ekipler onları çuvala koyarken inlemeleri dayanılır gibi değildi. Acı haykırışları madenin duvarlarında yankılanıyordu. (...) Kırk elli adım ileride cesetler, daha doğrusu ceset parçaları vardı. Bu işçiler grizuya ayakta yakalanmışlardı. Bir işçi tam belinden ikiye bölünmüş, birinin kolu, birinin kafası kopmuştu. Bir işçi de bazı parçaları eksik olarak çamur gibi duvara yapışıp kalmıştı. Kopan parçaları bulamadılar. Bulduklarını da hangi parçanın hangi cesede ait olduğunu bilmediklerinden bir çuvala topladılar." (M, s. 243)

İncelenen eserlerde göçükte kalanları diri veya ölü kurtarmak için yapılan seferberlik aynı minvaldedir: "Negrel insanüstü bir çaba harcıyordu, hani on kolu olsa, onuyla da çalışacaktı; bütün işçiler kardeşçe bir dayanışma içinde yardıma koşuyorlardı. Grevi çoktan unutmuş, ücret artışı falan gibi günlük derterleri bir kenara bırakmışlardı; arkadaşları ölüm tehlikesindeyken hiçbir şey verilmese de kelle koltukta çalışıyorlardı." (G, s. 500) *"Durman! Vurun kazmayı" Kazmayı vuruyorlardı. "gazması olmayan eliyle eşelesin!" Kazması olmayanlar eliyle eşeliyordu. "onları almadan köye gitmeycüz!" Onları almadan köye gitmeyeceklerdi."* (M, s. 166)

Doyma bilmeyen kömür madenine verilen kurbanları duyuran habercileri gören veya acı siren seslerini işiten başta anne ve eşler olmak üzere madenci yakınlarının yüreği ağzında bekleyişleri ve tepkileri de benzerdir: "Herkesin çok iyi tanıdığı o kara habercinin gelişi mahalleye yayılmıştı bile. Kadınlar çılgınca sokağa fırlıyor, kimisi büyük bir sıkıntı içinde, başlarına bir şey geçirmeyi falan unutarak arabaya doğru koşuyordu. Kısa zamanda otuzu, kırkı, elli buldu sayıları, hepsi aynı korku ile çılgına dönmüştü. Bir ölü vardı demek? Kimdi acaba?" (G, s. 201) *"Aynı anda Kozlu'nun birçok yerinden acı acı bağırtıyordu. Siren, kara haber demekti, ölüm demekti. Kozlu'da herkes bunu çok iyi bilirdi. İnsanlar tıpkı bir vadinin yamaçlarından akan azgın sel gibi, Kozlu dere yatağına doğru var güçleriyle koşmaya başladılar. Yalınayaktılar. Koşarken yere düşenler oluyor, ancak kimse dönüp onlara bakmıyordu. Kadınlar başlarından eşarplarının uçtuğunun farkında bile değildiler. Ölümüne koşuyorlardı. Ölümüne koşuyorlardı."* (GD, s. 240)

Her üç eserde madencilerin zorlu yaşam koşulları “koyun” benzetmesiyle birlikte anlatılır. Fakat bu sözdinlerlik, kadere teslim olmuş uysallık çaresizlikten gelmektedir. Zola bunu şöyle betimler: “*İnsanlar sabahın sisinde o karanlık yollar boyunca kesimevine götürülen koyunlar gibi, başları önde, ayaklarını sürüye sürüye akıp gidiyorlardı, incecik giysiler içinde titreşiyor, ellerini koltuklarının altına kısıtırıp kalçalarını kıvıra kıvıra, omuzlarını büzerek yürüyor, gömlekle ceket arasına sıkıştırılmış azıklar sırtlarını kamburlaştırıyordu. Ve toplu halde, çevrelerine bakmadan, gülümsemeden, konuşmadan madene dönen bu karaltıların dişlerini sıktıkları, yüreklerinin kinle dolu olduğu, sırf karın doyurmak için boyun eğdikleri seziliyordu.*” (G, s. 538)

İnsanları koyunlaştıran ve sürü psikolojisiyle idare etmeye çalışan sistem, Köse’nin eserlerinde de sık sık geçen “koyun” simgesiyle eleştirilir ve yukarıdaki görüntüye uygun düşen şu cümlelerle anlatılır: “*Baraka ekşi ter kokuyordu. Horultudan uyumak imkânsızdı. Duvarlar is kaplı ve karaydı. Kömür karası. Ocak çevresi, yorganlar karaydı. İşçiler karaydı. Her şey karaydı. Kömür karası. Madenciler yorgunluktan ölüyordu. Bitler ölmüyordu. Bitler kömür tozunda yaşıyordu. Madenciler üşüyordu. Koyun sürüsü gibi birbirlerine sokulmuşlardı.*” (M, s. 156) “*Gündoğumu-günbatımı madende çalışıyor, akşam olunca oldukları yere sızıp kendilerinden geçiyorlardı. Sabahları birkaç kaşık çorba, öğlen ve akşam malay ve haşlanmış patates yüzünden iyice zayıf düşmüşlerdi. Gözler, kara bir çukurdaydı. El ve yüz kuruyup çatlamıştı. Çatlaklara işleyen kömür karası derin bir yara gibiydi. Tırnakların kenarları zifilemişti. Üşüyüp ellerini oğuşturduklarında, paslı teneke sürtünmesi gibi bir ses çıkıyordu. Burun ve kulak deliklerindeki tüyler sırtıyordu. Terle yoğrulup çamurlaşan kömür tozu, boğazlarına geçirilmiş bir ip gibiydi. Gözlerin feri kaçmış, vücutlar kambur, eğikti, büküktü. Hareketler yavaş ve cansızdı. Vücutlar, kerpiçleri sökölümüş, direkleri kırılmış, ayakta zar zor duran eski evler gibiydi. Her zaman tek sıra gidiyorlardı. Tek sıra. Tıpkı koyunları gibi!” (M, s. 163)*

Madende çalışan çocuk işçilerin dramı da ortaktır. Oyun oynamak yerine yerin altında küçük ciğerlerini kömür tozlarıyla doldururlar: “*On iki on üç yaşlarındaki bu veletler korkunç küfürlerle sesleniyorlardı birbirlerine, vagon göndereceğiniz zaman işittirebilmek için daha hızlı bağırmanız gerekiyordu. Vagonlardan biri boşaltılıp hazır edilince, aşağıdaki oğlan sesleniyor, tumbacı kız yüklü vagonu hızla kaptırıyor, yukarıdaki oğlan freni açtı mı, dolu vagonun ağırlığı boş olanı yukarı çıkarıyordu.*”

(G, s. 43) “*Bitkin, umutsuz, çaresiz duruşlarıyla, tedavisi imkânsız ölümcül bir hasta gibiydiler. On üç, on dört yaşındaki katırcı çocuklarda bile çocukluk tavırları görünmüyordu.*” (M, s. 83) “*Kömür tozları solunum yoluyla uzun süre yutulunca akciğerler görevini yapamaz hale geliyordu. Çocuk işçilerde ise Pnömokonyozun yanı sıra kömür isinden kaynaklanan Scrotum kanserleri ortaya çıkıyordu madencilere göre tüm hastalıkların adı aynıydı. Hepsi meslek hastalığıydı.*” (M, s. 237)

Çocukluğunu ve gençliğini yaşayamadan ihtiyarlayan gençler, umutsuzca ölümü çağırılmaktadır: “*Bitmeyecek miydi artık şu Tanrı'nın cezası dertli ömür?*” (G, s. 450) “*Ben dayanamayon! Ocakta direk ile üsdüme geliya' direk ile bennen gonusuya' canım çıkıvесе deyon, çıkmaya! Üsdüme ocak göçüvесе deyon, göçmeye! Allahım duymayon mu! Allahım nerdesin!*” (M, s. 159)

Germinal'de genel olarak işçilerin içinde bulunduğu durumu ve onlara nasıl bakıldığını şu ifadelerden anlamak mümkündür: “*Bir yiyip bin şükredelim arkadaş, elin oğlu anamızı belleyen¹² şu işi bile bulamıyor.*” (G, s. 27) “*... bir davar sürüsü bir yere tıkılıyordu sanki.*” (G, s. 32) “*Açgözlü kuyu, o günkü payını, yani aşağı yukarı yedi yüz işçiyi yutmuştu; işçiler şu anda o kocaman karınca yuvasında koşuyor, toprağı dört bir yanından kazıyor, kurtların yiyip bitirdiği tahtalar gibi delik deşik ediyorlardı.*” (G, s. 37) “*Ve onlar bu köstebek yuvasında, toprağın yüzlerce metre altında, ciğerleri havasızlıktan yanıp, tutuşa tutuşa kazma sallıyorlardı.*” (G, s. 51) “*Gün ışığında, yüzleri balçıkla sıvanmış zencilere benziyorlardı.*” (G, s. 67) “*... altı yüz metre aşağısında, gece gündüz kavaları oyan insan-böcekler bulunurdu.*” (G, s. 67) “*... hepsi bu demir cenderenin verdiği sıkıntı içinde oflayıp puflamaya başlıyordu.*” (G, s. 173) “*Artık ne veresiye alacak bir yer; ne satacak çanak çömlek kalmıştı, bir köşeye çekilip uyuz köpekler gibi can vermekten başka çare yoktu.*” (G, s. 263) “*Kansızlık, sıracı, kara bronşit, insanın soluğunu kesen astım, bacakları kötürüm eden romatizma. Bu zavallı insanlar makinelerde öğütülüyor, hayvan sürüleri gibi daracık evlere tıkılıyor, büyük işletmeler tarafından sömürülüyor, kölelik kitabına uyduruluyor, emekçi yığınları, milyonlarca kol ve kafa asker gibi çalıştırılıyordu.*” (G s.302) “*Ancak sokağı atılmış köpek gibi ...*” (G, s. 438) “*... uyuz köpek gibi çamurlar içinde yuvarlanmaktan...*” (G, s. 450) “*Koyun sürüsü madene dönecek demektir.*” (G, s. 472) “*Artık her şey bitmişti, kovuğunda çöreklenip yatan, insan etiyle beslenen canavarın derin ve ürkünç sesi duyulmaz olmuştu.*” (G, s. 496) “*... yeraltı mahpuslarının verdiği o hafif, ama belirgin işaret duyulmaz olmuştu.*” (G, s. 507) “*... o günkü insan eti payını yutmakta*

¹² Alıntılarda kelimelerin altı, vurguyu sağlamak için tarafımızca çizilmiştir.

olan canavar yine karşısındaydı işte.” (G, s. 539) “... *öç almak için yanıp tutuşan, kapkara bir insan ordusu boy atıyordu.*” (G, s. 550)

Benzer tablo ve söylemlere *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı*’nda da rastlarız: “*Bakışlarındaki soğukluk ve küçümseme öylesine belliydi ki sanki karşısında böcekler vardı.*” (M, s. 55) “*Azarlanan, horlanan, dövülen, sövülen bu insanların yüreklerine sürekli korku yükleniyordu. Ereğli’nin on dört kariyesindeki köylülerden sanki yeni bir insan türü yaratılıyordu.*” (M, s. 73) “*Garanuk’da ocağa giriyoz. Garanuk’ta çıkıyoz. Allahın verdiği güneşi bile göremeyoz.*” (M, s. 78) “*Ağzından köpükler saçarak hakaret ediyordu; Nankörler! Uyuşuklarrrr!*” (M, s. 99) “*Koyun gibi tek sıra anladınız mı?*” (M, s. 153) “*Sanki bir hayvan ölüsü görmüşçesine yüzlerini ekşitiyorlardı*” (M, s. 164) “... *koyunlar gibi birbirlerine sokuldular.*” (GD, s. 16) “*Zayıf, çelimsizdiler. Kapkara elbiseleri ıslaktı, yağlı kara gibiydi. Dudakları et kırmızısı, dişleri bembeyazdı. İnsandan çok, masalların korkunç yaratıklarına benziyorlardı.*” (GD, s. 38) “*Katır ölürse katırcı kesin ceza alırdı. Madenci ölürse, hiçkimse ceza almazdı.*” (GD, s. 39) “*Biz yesir müyüz be!*” (GD, s. 40) “*Kapkara kuyu, kafesi, içindeki işçilerle yutmuştu.*” (GD, s. 123) “*Kaç can aldı bu ocak! Kaç can!*” *Doymadı! Doymadı, gitti!*” (GD, s. 130) “*Bunlar direk değil! İnsan!*” (GD, s. 149)

Anlaşılabacağı üzere eserlerde konu edilen işçiler, benzer bir söylemle¹³ yerin altında yaşayan köstebek, karınca ve böceklerle benzetilmiştir. Onlar adeta insanlıktan çıkmış, korkunç masal yaratıklarına dönüşmüştür. Bu zavallı yaratıkları çalıştıran ve onları köleleştiren sistem, onlara madende çalışan katır veya at kadar dahi önem vermez. Çaresizce ölümü bekleyen madenciler, çocuk ve genç olmadan ihtiyarlamakta ve emekliliğini görmeden genç yaşta ama yaşlı olarak ölmektedir. Az da olsa emekliliği elde edenler için ise ciğerlerinde birikmiş kömür tozlarından dolayı yerin altını aratmayan acı bir yaşam vardır: “*O sırada, korkunç bir öksürük nöbetine tutulmuştu. Bonnemort öksüreym derken bağırsaklarını tükürecekti sanki; sonunda, koyu kara bir balgam tükürdü kül dolu tabağa. Kül ıslandı, kapkara bir toprak oluşturdu, maden ocağındaki bütün kömürü yutmuş, şimdi gırtlığından söküp çıkarıyordu sanki.*” (G, s. 510)

2.3. Sınıf Farklılığı [İşçi-Burjuva / İşçi (Köylü) - Müttegallibe]

Eserlerde önemli müşterek temalardan biri de işçiler ve onları bir şekilde sindiren, ezen, sömüren, onların sırtından beslenenler ile iki uç ara-

¹³ Bu söylemlerden kimileri “*bir tür kapalı-anlatım, kapalı-sezdirim yolu*” (Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, s. 111) olarak tanımlanan kapalı metinlerarası ilişkilerden “anıştırma” kapsamında değerlendirilebilir.

sındaki çatışmadır. *Germinal*'de Zola, toplumcu gerçekçi bir bakışla sermaye sahibi veya üretim araçlarını elinde bulunduranların rahat içerisinde, çalışmadan daha fazla kazanma hırsını eleştirirken bu sınıfın köleleştirdiği işçi sınıfının insanlık dışı yaşamını verir. İşletme sahipleri, hissedarlar, müdür, mühendis, jandarma, işçi başı, bakkal ve benzerleri işçiyi köleleştiren sistemin parçalarıdır.

Germinal'de keskin olarak işçi-burjuva (çevirmenin tercihiyle kentsoylu) karşıtlığı vurgulanır. Evleri, yemek sofraları, içkileri, kıyafetleri, ilişkileri, dertleri, hayalleri birbirinden tamamen farklı olan bu insanlar, aynı mekânda bambaşka hayatlar sürdürürler. Bir yanda kuru ekmeğe bulamayan insanlar öte yanda şehirden balık, çörek vs. getirip keyif çatanlar: (Hannebeau'ların çiftliği) “bahçe kapısından evin önüne dek uzanan, iki yanına ihlamur ağaçları dikilmiş anayolu ve kışın çırılçıplak soyduğu meyve sebze bahçeleriyle uykuda gibiydi. Sımsıkı kapalı pencereleri içeri-nin sıcacık havasıyla buğulanmış evde en küçük bir kırpıntı yoktu, bu dinginlikte ev sahiplerinin sürdüğü akıllı uslu yaşamı, yumuşacık döşekleri, her şeyi tamam ama gösterişsiz sofraları yansıtan bir saflık ve rahatlık, babacan bir hava vardı.” (G, s. 351) “Kadınlar mutfağı keşfetmişti, kokusu boş mideleri kazandıran o güzelim sofralara, nar gibi kızarmış sütlülere küfürler yağdırıyorlardı. Ah pis kentsoylular, ah! Öyle çok mantar yedirip, şampanya içireceklerdi ki onlara, sonunda çat diye çatlayacaklardı! Ekmek! Ekmek! Ekmek!” (G, s. 369)

Mükellefiyet'te işçilerin çalıştığı ocak, Osmanlı'ya aittir. Fakat bu ocakların işletilmesi çoğu Rum ve Sırp olan kömür tüccarlarına devredilmiştir. *Göl Dağı*'nda ise devletin işletmesi olan EKİ (Ereğli Kömür İşletmesi) tarafından idare edilir. Fakat ne olursa olsun tarlada çalışan, yabanda hayvan otlatan köylüleri zorla maden işçisi yapanlar, onları sömürmektedir. Romanlarda anlatılan Fransa ile Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin toplum yapısı farklı olduğu için eserlerde işlenen sosyal sınıf yapısı bire bir örtüşmez. Ancak benzer bir şekilde iki uç vardır: İşçiler ve işçileri sömürenler. İşçilerin çocukluğu, gençliği, ailesi, hayalleri, emeği, sağlığı vs. zorla ellerinden alınır. Kösenin eserlerinde işçi-burjuva çatışmasından ziyade işçi/köylü-mütegalibe karşıtlığı egemendir. Köylülere istemedikleri bir yaşamı zorla dayatan, onların iradesini ve kişiliğini yok sayan bu yapı sopa zoruyla onları hizaya getirmeye çalışır: “Çavuş, jandarma, ocak çavuşları; Dimitri, Hristo, Simon, Panayot, mevki sorumlusu Nikola, ocaktaki göçük, ezilip tozlaşan kömür, kırılan direk, ölen katır... Hepsi korkulacak şeylerdi. Korkulması gereken şeylerdi. Yaratılıştan Tanrı'nın vermediği korku, sopa zoruyla beyinlerine yükleniyordu.” (M, s. 75)

Köse'nin eserlerinde yetkisini kötüye kullanan mütegalibenin önde geleni işçilerin denetlenmesinden sorumlu jandarma çavuşudur. Sonrasında çoğu Sırp ve Rum olan maden çavuşları, eşkıyalar, Osmanlı döneminde mültezimler, Cumhuriyet döneminde vergi memurları, devletin işletmesi EKİ ve diğer bürokratlar gelmektedir.

Mükellefiyeti baskı ve türlü işkencelerle uygulayan jandarma çavuşu, her iki mükellefiyet uygulamasında da başmimardır. Köyden işçileri toplar. Onları korkutur, sindirir. Madene yeni girecek olanları bu korkuyu aşılama için yaşı kaç olursa olsun ilk gün koyun gibi tek sıraya dizer, ağızlarına tükürür ve zorla tükürüğünü yutturur. Kanun zoruyla kömür kazacaklarını söyler. Kaçanları yakalar. Falakaya yatırır. Ek çalışma cezası verir. Eğer yakalayamazsa eşini, annesini, kız kardeşini teslim oluncaya kadar hapseder. Kimi zaman bunların namusuna göz diker. *“Cenderme lafi duyulur duyulmaz köyde bir telaş başladı. Sanki, aniden bir yangın çıkmış da evler; samanlıklar tutuşmuştu.”* (GD, s. 7) gibi ifadeler civarda yaşayanlar için jandarma algısını gösterir.

Kösenin eserlerinde çoğu Sırp ve Rum olan maden çavuşlarıyla madenciler arasındaki görüntü sınıf farklılığı adına dikkat çekicidir. Kanun zoruyla bunlara ‘yabancı’ gözüyle bakılması yasaklanmıştır. Fakat bunlar bölgenin gerçek sahibi olan köylülere eziyet eder. Onları ite kaka çalıştırır. Durduk yere ceza keser. Çocukların ırzına göz koyar. Madenciler üç kuruş kazanırken onlar madencilerin sırtından kat be kat fazlasını kazanır. Yetmez pavyon işletir, bakkal açar. Bu yolla da işçileri sömürür. Sanki oraların yegâne efendisi onlardır. Zaman zaman onların varlığı jandarma ve kanuna rağmen sorgulanır: *“Az eveli bunların adını saydın ya! Bi ta say bakam! Dimitri, Hristo, Simon, Panayat, Nikola. Recep, hiç bir şey anlamamıştı. Ahmet: Bi de ocaktakileri say. Ercep, Şaban, Irmazan, Ehmed, Memed.”* (M, s. 149)

Köylülerin, işçilerin canına ve malına kasteden eşkıyalar, Osmanlı yönetiminin zayıflamasıyla toplumu tehdit eder hale gelmiştir. Bunlar *Mükellefiyet*'te şöyle anlatılır: *“Kafası sarıklı, saçı sakalı birbirine karışmış ve vücutları omuzlarından aşağıya çaprazlama fişeklik bağlı bu adamlar bölgeyi kasıp kavuran eşkıyanın yalnızca bir bölümüydü. Köy basan, hayvan çalan, samanlık yıkan, bazen kadın ve kızları dağa kaldıran eşkıyanın sayısı son dönemde artmıştı.”* (M, s. 108)

Dönemin mütegalibe sınıfının bir ayağı da iltizam sisteminin güçlendirdiği toprak ağalarıdır. *“İltizam rejimi ve miri arazinin icare-i muaccele biçimindeki toprak ağalarına kiraya verilmesi onları güçlendirmiş ve*

böylelerinin köylü üzerindeki sömürüsü artmıştı."¹⁴ Böylelikle devlet ve köylüyle olan ilişkileri tam olarak tarif edilmeyen "*büyük toprak sahipleri devleti dolandıran ve köylüyü ezen bir zümre*" (M, s. 112) olarak eserde yerini alır. Aynı zamanda maden işçileri olan köylüler için Cumhuriyet dönemindeki İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen mükellefiyet uygulamasında jandarma zoruyla toplanan ağır vergiler, Osmanlı'nın son dönemlerindeki vergi zulmünü hatırlatır: "*Tarla köylününüdü. Köylü kendisi ekip biçiyordu. Bir yıllık çiftçiliğin sonunda, dağ bayır araziden zaten kıt kanaat yetecek kadar buğday çıkıyor, onun da yarısını jandarma alıp gidiyordu. Jandarma harmanda beklerken insan kendisini hırsız gibi hissediyordu.*" (GD, s. 199)

Köse'nin eserlerinde, yetkilerini kötüye kullanan idarecilerin, devletlilerin zorba ve ikiyüzlü tavrı, köylülerin tepkisini çeker: "*Bi de, köylü milletin efendisi demezle mi!*" (GD, s. 51)

Eserlerin kurgusunda görülen bir diğer benzerlik, fakir ve zor durumda olan madencilerle aynı kasabada, aynı şehirde bulunmasına rağmen halktan izole, sınırlı bir alanda lüks yapılar içinde yaşayan hissedar ve yöneticilerin paralel anlatılmasıdır. "*İşletme bu yeni evleri yalnız maden çavuşlarına verdiğiinden işçiler buraya İpek Çorap Mahallesi adını takmışlardı; kendi mahallelerineyse, yoksulluğunu alaya alan temiz yürekli çocuklar gibi, Anadan Doğma Borçlular Mahallesi diyorlardı.*" (G, s. 99) "*Beni bağışlayacağınızı umarım dedi, sizlere bugün istirdiye yedirmek istiyordum... Bilirsiniz, her pazartesi Marchiennes'e yeni mal gelir, aşçı kadını arabayla göndermeyi tasarlamıştım... Ama sonra taşa tutarlar diye gitmek istemedi kadın...*" (G, s. 212) "*Onun bu şiddetli çıkışıyla eğlendiler, sıra tatlıya geldiğinde işçi direnişi unutulmuştu. Elmalı pasta coşkun övgülerle karşılandı. Sonra hanımlar, doğrusu gerçekten pek nefis olan ananaslı kremanın tarifine daldılar. Son olarak sofraya getirilen üzüüm ve armutlar bu tantanalı yemeğin verdiği gevşekliği tamamladı. Tatlı bir uyusukluk çökmüştü hepsine, hep bir ağızdan konuşuyorlardı, o arada uşak da pek sıradan buldukları şampanyanın yerine Rhin şarabı dolduruyordu kadehlere.*" (G, s. 219-220) "*Paşa, masanın baş kısmına oturup oğlunu yanına aldı. Diğerleri de oturunca servis başladı. Kızgın ateşte nar gibi kızarmış kuzular, bulgur pilavı, bakır taslar dolusu ayran ile marul ve yeşil soğandan oluşan sofrada oldukça zengindi. Ayrıca koca bir tepsi dolusu mevsim meyvesi Paşa'nın önündeydi. Yamaklar kestikleri kuzu butlarını birer tabak içinde Dilaver Paşa ve Paşazadenin önüne koydular.*" (M, s. 88)

¹⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 214.

Göl Dağı'nda yıllarca Zonguldak madeninde mühendis olarak çalışmış Mösyö Blaco'nun evi şöyle betimlenir: “*Bir tepeye kurulmuş, yemyeşil bir alan içinde çevresi güllerle donatılmış, bu şatafatlı evin hizmetinde birçok insan vardı. İşçiler ve çevredeki gecekondu oturanlar bu eve bakarken imrenir, kıskanırlardı. Madam Blaco, giyimi ve yaşam tarzıyla çok farklıydı. Özellikle halkın yiyecek ekmeği bile bulamadığı zamanda yaptığı süt banyosu en büyük merak konusuydu.*” (GD, s. 219) Yine madende çalışan idareci ve mühendislerin kaldığı tenis kortları dâhil lüks yapıların bulunduğu Fener mahallesi ile işçilerin yaşadığı gecekondu mahallesi bu karşıtlığı gözler önüne serer.

Mükellefiyet'te madende çalışan on iki on üç yaşlarındaki kararmış çocuklarla aynı sahnede anlatılan Dilaver Paşa'nın çocuğu Salih Hulusi'nin betimlenmesi sosyal sınıf farklılığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Yaşıtı olan ayağı yalın, perişan, karınca gibi çalışan çocukları gören Salih Hulusi, bunları 'köle' zanneder. Madenci çocuklardaki Salih Hulusi izlenimi ise şöyledir: “*Aslında Salih Hulusi kıyafetinin tesirinden kurtulmamıştı. Kendisinin bayramlarda özenerek giydiği urbarlar bile bu kadar güzel değildi. Hayatında ilk kez böyle bir ceket ve çarık görüyordu. Yakası işlemeli gömlek, masallarda anlatılan ipekten olmalıydı. Kaftanın omuzlardan başlayan simli deseni, bir yılan gibi kıvrılarak diz üstüne kadar iniyordu.*” (M, s. 90) Bu kıyafet karşılaştırması *Germinal*'de kentsoyluların kızı Cecile ile madenci çocukları aracılığıyla verilir.

Germinal'de sınıf bilincine erememiş şuursuz işçiler eleştirilir. Zachure, Pierron, Chaval gibi kimseler içinde yaşadıkları sömürü düzenini önemsemeyen. Ya işi şakaya, sarhoşluğa vurup insanlıklarını unuttur ya da kan emici kentsoylularla işbirliği yaparak kendi sınıflarına ihanet ederler. “*Onlara neydi direnişten? İş miş olmadığına göre, keyiflerine bakabilirlerdi!*” (G, s. 277) “*Pierron'a işletme köpeği, satılık herif diye bağırıyorlar; alçaklıklarına karşılık olarak aldığı yağlı kemikleri kemirebilmek için hep eve kapandığının söylediler.*” (G, s. 407)

Köse'nin eserlerinde ise özellikle Ahmet aracılığıyla yapılan her zulme korkudan ses çıkarmayan, koyun gibi kaderine rıza gösterenler eleştirilir: “*Ayı gelsin, sus! Paramızı çalsınlar sus! Sövsünler sus! Biz insan değil müyüz?*” (M, s. 225)

Germinal'in sonlarında akli dengesini yitirmiş, kırk yılı aşkın kömürde çalışan Bonnemort Baba'nın, evlerine yardım için gelmiş olan hissedarlardan birinin kızı olan Cecile'i öldürmesi manidardır. Zira aslında iki

sınıfın en masum, apolitik temsilcisi olan bu kişiler, sınıflar arasındaki uçurumun toplumda bir öfke nöbetine dönüşeceği ve bu atmosferin de herkesi boğabileceğini göstermektedir: “Kızın pamuk gibi boynu karşısında adamcağızın çıldırdığına, karşı konmaz bir öldürme etkisine kapıldığına karar vermek zorunda kaldılar. Yıllarca, hiç düşünmeden, ancak söyleneni yaparak yaşamış olan bu sessiz ve kötürüm ihtiyarın böyle bir saldırganlığa kalkışabilmiş olmasına herkes şaşıtı. Kendisinin bile bilmediği, yılların biriktirdiği korkunç hınç, bir anda beynine vurmuydu besbelli.” (G, s. 513)

Anlaşılabacağı üzere eserlerde ortak bir kurguyla işçiler ve onların emeğini sömürenlerin durumu paralel olarak verilir. *Germinal*'de sosyal sınıf farklılığı işçi-burjuva üzerine kurulmuştur. *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı*'nda ise işçi/köylü-mütegallibe kutupluluğu esastır.

2.4. İsyen / Grev

Konu ve konuyu ele alma tarzının beraberinde getirdiği bir diğer temel benzerlik maden işçilerinin bilinçlenmesi, ‘koyun olma’yı reddedip var olan sömürü düzenine, insanlık dışı muameleye başkaldırmasıdır. İşçiler önce bilinçlenir ve sonrasında kendilerine sunulan insanlık dışı düzeni kabul etmezler. İstekleri yerine getirilmeyen, yıllarca koyun gibi güdülen, üstünler sınıfının insan saymadığı maden işçilerinin isyanı, “işçilerin örgütlü olarak işverenden kaynaklanan hoşnutsuzluğu ifade etmek ya da herhangi bir talebi zorlamak adına işi topluca bırakmaları ve üretimi tamamen durdurmaları veya önemli ölçüde aksatmaları”¹⁵ olarak tanımlanan grev şeklinde tezahür eder.

İşçilerin artık eskisi gibi olmadığı, okuyup bilgilendiği, tecrübesinin arttığı ve köleliği kabul etmeyeceği, sonunda adaletin sağlayıcısı olacağı, *Germinal*'de Etienne'in ağzından şu şekilde ifade edilir: “Yakında her şey değişecekti, çünkü işçi artık düşünmeye başlamıştı. Büyükbabanın zamanında kömür işçisi bir mağara adamı gibi ömrünü madende geçiriyor, yeryüzünde olup bitenlere gözünü kulağını kapatıyordu. Onun için de zenginler aralarında anlaşıyor, işçiyi diledikleri gibi alıp satıyor, iliğini kemiğini sömürüyorlardı; işçiyse bunun farkına bile varmıyordu. Ama şimdi artık emekçi de uyanıyor, toprağın derinliklerinde kıpırdayan bir tohum gibi baş veriyordu; bir sabah bir de bakacaklardı ki, tarlalardan birinin ortasında bitivermiş: Evet, evet, yerden insan fıskırarak ve bu işçi ordusu hakkı adaleti yerine getirecekti.” (G, s. 173)

¹⁵ Burcu Kümbül Güler, “Psiko-Sosyal Boyutuyla Grev”, *Çalışma ve Toplum*, 2012/1, s.113.

Germinal'de grevin öncüsü Etienne'dir. Etienne'i etkileyen iki önemli isim vardır. Bunlar, işçi devrimini gerçekleştirmek isteyen Enternasyonal temsilci Pluchart ve devrimin anarşist bir yolla gerçekleşebileceğine inanan makinist Suvarin'dir. O, Suvarin'in aşırılığını benimsemez. İşçilerin birlik ve kararlılığıyla, kan dökmeyi işletmeyi hizaya getireceğine inanır. Her ne kadar romanda tipik bir 'olumlu kahraman'¹⁶ olarak sunulmasa da grevdeki işçilerin önderidir.

İşçiler aslında greve gitmek istemez. Zira yeterli donanımları yoktur. Fakat işletmenin sanayi bunalımını da bahane göstererek işçilerin aleyhine yaptığı uygulamalar, grevi zorunluluk haline getirir.

Etienne, önce grevin başarıya ulaşabilmesi için 'yardım sandığı'nın kurulmasını sağlar. Fakat bu yol isabetli olsa da sandıkta çok az para birikmiş olması, umulan sonucu doğurmaz. Yine Enternasyondan gelen yardım da tez elden tükenmiş ve devamı gelmemiştir. Bunlar grevdeki işçileri açlığa ve nihayetinde yeniden yerin altına inmeye mahkûm bırakmıştır.

İki aylık direniş, hem işçiler hem de işveren için zarar verici boyutlara ulaşır. İşçiler için bıçak kemiğe dayanmıştır. Günlerce aç kalan işçiler, öfke ve kinle dolmuş, patlamak üzeredir. Nihayet yaklaşık üç bin işçi, bir sabah çalışan maden ocaklarını tahrip eder. Ardından "ekmek, ekmek, ekmek" sesleriyle önce müdürün evini basmak ister. Hissedarlardan Gregori'lerin kızı, linç edilmekten son anda kurtulur. Fakat kurban isteyen ve artık yönetilemeyen kalabalık, mahallenin asalak bakkalına yönelir. Korkusundan binanın çatısına çıkan Maigrat, buradan düşerek ölür. Öfkesini yenemeyen kalabalık, Maigrat'ın erkeklik organını sopanın ucunda bir bayrak gibi dolaştırır. Bu toplumsal öfke jandarmanın gelmesiyle dağılır.

Jandarma kontrolündeki açlığın kol gezdiği Montsou'daki üç aylık sessiz bekleyiş, işletmenin Belçika'dan getirdiği işçilerin ocağa inmesiyle son bulur. İşçiler ocağa inmek ve çalışmayı durdurmak ister. Onlara engel olmaya çalışan jandarmayla işçiler arasında çıkan itiş kakış, birden silahların patlaması ve birkaç işçinin ölmesine neden olur. Bu olay hem işçiler

¹⁶ Pospelov, 'olumlu kahraman'ı şöyle açıklar: "*Toplumcu gerçekçi sanatın olumlu kahramanı, daha iyi bir yaşama yönelik çabalarında, yalnızca buna uygun kendi istek ve tasarımlarına değil, yaşamın temelden dönüşümünün nesnel tarihsel zorunluluğuna ve olanaklılığına dayanır. Bu kahraman, toplumun toplumsal dönüşümünün nesnel tarihsel zorunluluğunu kendisi öznel olarak kavradığı içindir ki, bu zorunluluğu somut olarak gerçekleştirme yolunda da bütün gücüyle çaba harcar. Görünürde hiçbir çıkış yolu yokmuş gibi olan durumlarda bile bu kahraman, yeni yaşamın kurulması amacıyla elinden geleni yapar.*" (Gennadiy Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, (Çeviren: Yılmaz Onay), Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2005, s. 496.)

hem de işveren için şok etkisi yapar. Fransız askerleri, Fransız işçilerini öldürmüştür. “*Kazak mıyız biz be! Fransızlara ateş açılmaz, dinine yandığımın!*” (G, s. 448) Olay ulusal basına yansır. Devlet işletmeden grevin sonlandırılmasını ve olayın daha da büyümeden bitirilmesini ister. İşletmenin ücret politikasında iyileştirmeye gideceğini taahhüt etmesi, artık yokluğa tahammülü kalmayan işçileri madene indirtir ve grev sonlanır.

Köse'nin eserlerinde başkaldırı ve isyan, öncelikle mükellefiyet döneminde işçilere kan kusturan jandarma çavuşu, maden çavuşları ve eşkıyaya karşıdır. Bu isyanın temsilcisi, birey olma bilincine ererek koyun olmayı reddeden Ahmet'tir. “*Ayı gelsin, sus! Paramızı çalsınlar sus! Sövsünler sus! Biz insan değil müyüz?*” (M, s. 225) diyen Ahmet, işçi arkadaşlarının Etienne'i sayılabilir. Kendilerine hakaret eden maden çavuşlarına karşı çıkar. Cevap verir. “*Kıvırcık koyun*”¹⁷ diye seslenenlere “*Gıvırcık sensin. Ben yürüğüm yürük!*” (M, s. 232) diyerek tepkisini dile getirir.

Her zulme itaat ederek insanlıktan çıkan işçilerin bir şekilde buna karşı koymaları gerektiğini düşünen Ahmet, şartların itmesi ve mizacının gereğiyle önce madende bir kadına tecavüz eden iki jandarmayı ardından bir çocuğa tecavüze yeltenen maden çavuşu Dimitri'yi öldürür. Romanın sonunda madenden kaçan Ahmet, eşkıya Kör Bekir'i de öldürerek babasının intikamını alır ve halk için bir kan emiciyi daha ortadan kaldırmış olur. “*Ruhunun derinliklerinde kopan büyük fırtına, adaletsizliğe karşı doymak bilmeyen isyan özlemi*” dir (M, s. 239) onu harekete geçiren.

Serinin ikinci kitabında isyanın temsilcisi, ilk kitaptaki Ahmet'in torunudur. Dedesinin hem ismini hem de haksızlığa karşı çıkma cesaretini alan Ahmet, pavyon amirinin sopalı işkencesine başkaldırıp madenden dağlara kaçır. At sırtında saklanarak geçen zamanda köylüleri eşkıyanın elinden kurtarır. Madencinin düşmanı olan Fehmi Çavuş'u bir kadını döverken öldürür. Fakat genele yayılamayan bu başkaldırı, Ahmet'in jandarmalar tarafından öldürülmesiyle son bulur.

Grev, serinin belgesel roman niteliğindeki ikinci kitabı *Göl Dağı*'nda karşımıza çıkar. Zonguldak'ta geçmişten günümüze yaşanan grevlere değinildikten sonra 10-12 Mart 1965'teki üç günlük grev konu edinilir. EKI'nin çalışma ve ücretlendirmede adeta bir kast sistemini uygulayıp eksi

¹⁷ Zonguldak yöresinde köylerde yaşayan ve bu bölgenin yerlisi kabul edilen ahaliyi genellikle ‘kıvırcık’ olarak tanımlarlar. Ne anlama geldiği ve ne zamandan beri söylene geldiğiyle ilgili farklı rivayetler vardır.

altı yüz metrede çalışan işçilere üç kuruş verip yerin üstünde terlemeden ve kararmadan çalışan idarecilere bol kepçe dağıttığı para ve yeni prim uygulaması, zaten epeydir kaşlarını çatmış, diş ve yumruklarını sıkışmış olan işçileri çileden çıkarır ve Karadon'da işçiler, birinci vardiyada işçi pavyonlarıyla ocakları birbirine bağlayan tek köprüyü keserek grevi başlatır. Grev aynen *Germinal*'de olduğu gibi bir zorunluluk olarak başlatılmıştır. Zira işçi, yetkili ve güçlü olan “İşletme Müdürü, Vali, Jandarma, Temsilci Sendikası” bloğu karşısında kısıpaca alınmıştır. Ciddiye alınmadığını ve sömürüldüğünü düşünür.

Karadon'da başlayan grev Kilimli ve Kozlu ocaklarına da yayılır. Patlama noktasına gelen işçilerin öfkesi zaman zaman kontrol edilemez. Birkaç mühendis yaralanır. İşletme binasına saldırmak istenir. Madene girmek isteyen diğer işçilere mani olunur. Ve bir işçi kendilerini ikna edemeyince tehdit etmeye başlayan devletin valisine tokat atar. Jandarmalar hemen tokat atan işçiyi yakalar. Arkadaşların götürülmesiyle iyice gerilen sınırlar boşalır ve işçiler jandarmaya tıpkı *Germinal*'de olduğu gibi taş atmaya başlarlar. Ve jandarmadan çıkan ateş sebebiyle iki işçi hayatını kaybeder. “*Mehmetçik, Mehmet*”i (GD, s. 272) öldürünce isyan, iyice alevlenir. Linç edilmek istenen iki mühendis işçilerin elinden zor kurtulur: “*Gecenin karanlığında bağırarak, sert adımlarla dispansere doğru yürüdüler. Gözler, sabit bir noktaya kilitlenmişti. Yumruklar sıkılmıştı. Hepsi de yırtıcı bir avcıydı. Avlanacaklardı. Av arıyorlardı. Asker, işletme müdürü, mühendis, sendikacı fark etmezdi.*” (GD, s. 273)

Bu öfke seli karşısında Bolu'dan askerî birlikler gelir, sıkıyönetim ilan edilir. Şehrin üstünde jetler uçurulur ve dönemin İçişleri Bakanı İsmail Akdoğan'ın şehre gelip işçileri telkin etmesiyle grev sonlandırılır. Tahkikat yapılır. Elebaşı olan işçilerin işlerine son verilir. Ölenlere de ağıtlar yakılır. Yazar, roman boyunca kullandığı farklı metinlere burada da Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın “Zonguldak Ağıdı”nı ekler: “*Bir kömür, bir uzak, bir kara, bir derin / Ellerin, yeraltında yitmiş, kocaman ellerin / Yıllarca çalışırsın gündeliğin on lira / Açsın, susar kuyular bağıra bağıra / Ko, yamyassı ayakların balçık toprağa girsin / Kim yürürse öldürürler bilirsin.*” (GD, s. 276)

Sonuç olarak *Germinal*'de isyanın, grevin altında devrimci bir bilinç yatar. Etienne'in “*Elbet bunun da bir sonu gelecek, günün birinde suyun başına biz geçeceğiz!*” (G, s. 152) inancı roman boyunca takip edilir. Her ne kadar açlıkla boğuşan işçiler için öncelik, çalışma şartlarının iyileştiril-

mesi olsa da nihai hedef bir işçi ayaklanması ve kapitalist düzenin yerle bir edilmesidir. Bu, özellikle Suvarin'in konuşmalarında görülür.

Metin Köse'de ise direniş ve grevde böyle keskin bir arka plan görülmez. Hatta yazar *Göl Dağı*'nda işçi haklarını savunanlara hemencecik 'komünist' yaftası takılmasını eleştirir. Burada aslolan sürekli üretim miktarını düşünen işletmenin (EKİ), işçi güvenliğini arka plana atması ve emeğin gerçek sahibi olan işçilere hak ettiği ücreti vermemesidir.

Eserlerde ortak bir sahne de işçiler ve jandarma arasında yaşanan arbede ve kimi işçilerin jandarma kurşunuyla ölmesi ve bu olayın işçiler arasında bir galeyana sebep olarak ülke genelinde ses getirmesidir. Her iki eserin sonu da benzer biter. Grevin sonunda ölüm olaylarının üzerine devlet müdahale eder, işletme işçilerin ağzına bir parmak bal çalar, asayiş artırılarak direniş kırılır ve işçiler tekrar yerin altına iner.

3. Sonuç

Emile Zola'nın *Germinal*'i ile Metin Köse'nin *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı* adlı eserleri karşılaştırma yöntemiyle çözümlenmiştir. Çokça benzerliğin bulunduğu eserler, eklektik bir yöntemle daha çok "madencilerin zorlu yaşam koşulları/çaresizlikleri, sınıf farklılığı, isyan/grev" başlıkları altında analitik olarak incelenmiştir.

Romanlarda işlenen madenciler üç kuruş için hayatını riske atarak kelle koltukta çalışır veya çalıştırılır. Kararmış ve yorulmuş bedenleriyle kurtuluş olarak ölümü bekleyen bu kahramanların çaresizlikleri, bütün çıplaklığıyla sunulur. *Germinal*'de sosyal sınıf farkı işçi-burjuva ekseninde toplumcu gerçekçi yaklaşımla ele alınmıştır. *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı*'nda ise bu kutupluluk daha çok işçi-mütegalibe şeklinde belirir. Emeği sömüren, üretimi gerçekleştiren işçilerin hakkını vermeyen, *Germinal*'de işletme sahibi kentsoylular ve onların kullandıkları diğer araçlar iken *Mükellefiyet* ve *Göl Dağı*'nda ise devletin resmi görevlileri veya işletme hakkını verdiği kimselerdir. Hakkını alamadığını ve adil bir bölüşümün yapılmadığını düşünen işçilerin yürüttükleri grev ve öfke sahneleri *Germinal*'de kurgunun önemli bir parçası iken Zonguldak'ta 1965'te gerçekleşen üç günlük grevin belgelerle anlatıldığı *Göl Dağı*'ndaki kısım ise Zonguldak il yıllığının bir parçası gibidir.

Eserlerde yer alan, işlevi ve değeri bakımından benzer olan öğeler şu şekilde tablolastırılarak verilebilir:

Tablo 1: *Germinal* ve *Mükellefiyet* ile *Göl Dağı* Arasındaki Benzer Ögeler

<i>GERMİNAL</i>	<i>MÜKELLEFIYET / GÖLDAĞI</i>
Etienne Lantier	Ahmet
Moheu	Şakir Ağa
Moheude	Fatma Teyze
Maden İşçileri (Kararmış Bedenler)	Maden İşçileri (Kararmış Bedenler)
Danseart (İşçi Başı)	Jandarma Çavuşu
Maden Çavuşları	Maden Çavuşları
Cecile	Salih Hulusi
Bonnemort Baba	Kara Mehmet
Çocuk İşçiler	Çocuk İşçiler
Atlar	Katırlar
Montsou Kömür İşletmesi	Ereğli Kömür İşletmesi
Enternasyonal	Maden İşçileri Sendikası
Montsou	Zonguldak
Paris	İstanbul / Ankara
İki Yüz Kırklar Mahallesi	Zonguldak Gecekondü Mahallesi
İpek Çorap Mahallesi	Fener Mahallesi
Sanayi Bunalımı	Osmanlı'nın Dağılıma Dönemi / II. Dünya Savaşı
Göçük / Grizu	Göçük / Grizu
Trajik Hayatlar	Trajik Hayatlar
Sömüren / Sömürülen	Sömüren / Sömürülen
İsyan / Grev	İsyan / Grev
Bütün Çağrışımıyla "Kara"	Bütün Çağrışımıyla "Kara"
Meslek Hastalıkları	Meslek Hastalıkları
Patates Haşlaması	Patates Haşlaması

Metin Köse, verdiği bir röportajda Zola'nın *Germinal*'ini okuduktan sonra *Mükellefiyet*'i yazma fikrinin oluştuğunu ifade ederek *Germinal*'den etkilendiğini açıkça belirtir. Bu açıklamayı da göz önünde bulundurarak yapılan inceleme sonucunda, bahsi geçen eserler arasında çok sayıda benzerlik görülür. Bu benzerlik ilişkisi "oluşumsal temas ilişkileri"nden ziya-

de “tıpsel bağıntılar” olarak değerlendirilebilir. Eserler arasında metinlerarasılık bağlamında alıntı, gönderge gibi açık ilişkiler görülmez. Bunun yanında kapalı ilişkilerden biri olan anıştırma kapsamında değerlendirilebilecek ögeler bulunur. Çok sayıda aynı işlevi gören benzer ögelerin varlığı, daha çok mekân ve konu ortaklığı ile benzer bakış açısının bir sonucu olarak düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk ve başk. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- Aytaç, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Kara, Murat. “Ereğli Kömür Havzasında İkinci Mükellefiyet (Zorunlu Çalıştırma, 1940- 1947)”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, C. 7, S. 14, s. 411-435.
- Kara, Murat. “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Ereğli Kömür Havzası (1829-1920)”, *History Studies*, Vol. 5 Issue 1 / January 2013, pp. 223-259, 2013.
- Köse, Metin. *Mükellefiyet*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- Köse, Metin. “Her Kim Ki Çalışmaz Eşeğe Bindirilip Köyüne Gönderile...”, (Röportajı Yapan: Ali Dağlar), *Hürriyet Pazar*, 30.05.2010.
- Köse, Metin. *Göl Dağı*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- Kümbül Güler, Burcu. “Psiko-Sosyal Boyutuyla Grev”, *Çalışma ve Toplum*, 2012/1, s. 113-146.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Pospelov, Gennadiy. *Edebiyat Bilimi*, (Çeviren: Yılmaz Onay), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2005
- Sakallı, Cemal. *Karşılaştırmalı Yazınbilim ve Yazınlararasılık / Sanatlararasılık Üzerine*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012.
- Zola, Emile. *Germinal*, (Çeviren: Bertan ONARAN), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.